

Kwaliteit van methoden in het bewegingsonderwijs

Bart van Gastel heeft in opdracht van de Gelderse Sport Federatie in het kader van zijn studie Master of Sports zijn masterpiece uitgevoerd met als onderwerp 'kwaliteit van methoden in het bewegingsonderwijs'. Wat kenmerkt een goede methode voor het bewegingsonderwijs en waar kijken we dan naar? In dit artikel wordt zijn onderzoek uitgewerkt

Door: Bart van Gastel en Frank Jacobs

FOTO: HANS DIJKHOFF

Om de aangeboden onderwijsprogramma's (nog) beter te laten renderen is 'evidence based practice' nodig, oftewel een onderbouwing van bewegingsprogramma's door onderzoeksresultaten. Dus niet 'doen wat we altijd doen' en maar hopen dat het werkt, maar beginnen vanuit wat bewezen effectief is. En waar mogelijk meten of het doel ook wordt bereikt. Dat is ook wat centraal staat in de Master of Sports. Omdat de Master of Sports een deeltijdstudie is en alle studenten ook werken in de beroepspraktijk, kan de student een bijdrage leveren aan het meer evidence-based maken van de beroepspraktijk op zijn werkplek.

Introductie

In opdracht van de Gelderse Sport Federatie (GSF) en eveneens ter afsluiting van de studie Master of Sports van een van de auteurs, is de kwaliteit van methoden in het bewegingsonderwijs onderzocht. In dit onderzoek stond de volgende vraagstelling centraal: Op welke manier kan de GSF het basisonderwijs in Gelderland vanaf 2012 het beste bedienen op het gebied van methoden in het bewegingsonderwijs? De GSF werkt sinds 2001 met een zelf ontwikkelde methode voor het bewegingsonderwijs, namelijk de BIOS-methode, en wilde graag te weten komen hoe het bewegingsonderwijs in het basisonderwijs in Nederland er momenteel voor stond (deelvraag één). Daarnaast staat in het onderzoek centraal in hoeverre de BIOS-methode momenteel door de ruim 200 basisscholen in Gelderland gebruikt en ervaren wordt (deelvraag twee). Tot slot was van belang om te weten hoe goed of slecht die BIOS-methode eigenlijk is; wat is de kwaliteit (deelvraag drie)? Op de eerste vraag voldeed deskresearch, op de tweede vraag een klanttevredenheidsonderzoek, maar voor de laatste vraag ontbrak een meetinstrument. Voor dit onderzoek is dan ook een voorzichtige eerste stap gezet in de ontwikkeling van dit meetinstrument. Naast dat dit relevant is geweest voor dit

onderzoek én de GSF is er op grotere schaal ook een relevantie. De vakwereld is namelijk al jaren bezig om zich te legitimeren om zo een stevigere plek te krijgen binnen het onderwijs. Daarin worstelt diezelfde vakwereld met de kwaliteit van het bewegingsonderwijs. In de jaren 90 van de 20e eeuw heeft de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in samenwerking met partijen als de KVLO en de verschillende ALO's het Basisdocument Bewegingsonderwijs ontwikkeld (Mooij, Van Berkel, & Hazelebach, 2004). Dit met als doel om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te verhogen. Daarnaast heeft de overheid zich in 2001 geroerd in de opleiding voor groepsleerkrachten. In navolging van deze maatregelen is het thema kwaliteit van bewegingsonderwijs steeds belangrijker geworden. De mate van kwaliteit heeft veel verschillende factoren en dit wordt niet makkelijker gemaakt door de vele verschillende visies en achtergronden van vakspecialisten binnen de vakwereld. Er is dus behoefte aan een duidelijke maatstaf voor die kwaliteit, om zo ook beter de plek van het vak in het curriculum voor de overheid

en de maatschappij te verantwoorden. Met de ontwikkeling van deze maatstaf kan in ieder geval een richting gegeven worden in die kwaliteitsnormering. De ontwikkeling van dit instrument staat daarom ook in dit artikel centraal.

Methode

Onderzoekspopulatie

Voor de tweede deelvraag zijn 187 Gelderse basisscholen bevraagd over hun bevindingen van de BIOS-methode. Dit waren alle scholen, die sinds de ontwikkeling van de methode, de methode hanteren of hebben gehanteerd. Een aantal scholen bestond niet meer of was niet meer te vinden. Uiteindelijk hebben 73 basisscholen de vragenlijst ingevuld. Het ontwikkelen van de meetlat, nodig voor de beantwoording van de derde deelvraag, is gedaan door middel van de Delphi-methode. Met de Delphi-methode wordt er met een panel van experts gewerkt, die in verschillende rondes

Afbeelding 1

meedenken over een bepaald onderwerp waar nog geen consensus over is bereikt (Thomas et al., 2005). Voor dit onderzoek is gekozen om zowel vakspecialisten uit het bewegingsonderwijs met een specialiteit binnen het basisonderwijs, als ontwikkelaars van methoden en vakpublicaties te gaan betrekken. De voor dit onderzoek benaderde vakspecialisten zijn verbonden aan de verschillende ALO-opleidingen in Nederland (Amsterdam, Den Haag, Groningen, Nijmegen, Tilburg/Sittard en Zwolle). Van deze zes hebben vijf opleidingen hun medewerking verleend. Naast deze vakspecialisten zijn de ontwikkelaars van de drie meest gebruikte methoden en vakpublicaties (Van Weerden et al., 2008) benaderd om deel te nemen aan dit panel, namelijk:

- Basisdocument Bewegingsonderwijs
- Basislessen Bewegingsonderwijs
- Bewegen Samen Regelen.

Meetinstrument

De 73 basisscholen hebben een digitale vragenlijst ingevuld, die per e-mail is verspreid. Het tweede meetinstrument, de Delphi-methode, werkt met verschillende fasen (Thomas et al., 2005). De fasering van de Delphi-methode bevatte het opzetten van kwaliteitscriteria aan de hand van een literatuurstudie (fase één), het houden van semi-gestructureerde face-to-face interviews met de experts (fase twee) en het rondsturen van de bijgestelde kwaliteitscriteria (fase drie en vier). In de vijfde en laatste fase keurt iedereen de laatste versie goed.

Resultaten

Uit het deskresearch om de eerste deelvraag te beantwoorden zijn de belangrijkste conclusies dat de vakwereld naarstig op zoek is én blijft naar een gedegen legitimering, onder andere door de hogere prioritering van de overheid op cognitieve vakken (Turkenburg, 2011). Daarnaast komt naar voren dat de kwaliteit van het vak nog onvoldoende is onderzocht en de geringe onderzoeken die er zijn, niet een heel rooskleurig beeld geven (Lucassen et al., 2011; Stegeman & De Knop, 2007). Voornamelijk het feit dat verschillende type opgeleide leerkrachten het vak mogen geven, is één van de grote aandachtspunten wat betreft de kwaliteit van het onderwijs (KVLO, 2010).

Voor de beantwoording van de tweede deelvraag geven de meeste van de 73 Gelderse basisscholen (90,6%) aan de BIOS-methode nog steeds te gebruiken en 86,3% vindt dat de lessen en de bijbehorende lesmappen prettig werken. Toch geeft bijna de helft van de scholen aan de BIOS-lessen niet vernieuwend te vinden en slechts 18,8% zou opnieuw bij de GSF een methode aanschaffen.

In de eerste fase van de Delphi-methode is in de literatuurstudie het analysekader van beoordelingscriteria van Gall (Lowyck & Verloop, 1995) naar voren gekomen als vertrekpunt. Dit analysekader is, gezien de specificiteit van het vak bewegingsonderwijs en de hernieuwde tijdsgeschiedenis, aangepast en bevat vier hoofdgroepen, namelijk de kenmerken van de methode, de kenmerken van de materialen, de inhoudelijke kenmerken van de methode en de instructiekenmerken (afbeelding 1). In deze hoofdgroepen stonden oorspronkelijk 39 criteria benoemd, die na een eerste analyse zijn teruggebracht naar 29. Vervolgens zijn de interviews met de experts gehouden. De ontwikkelaars gaven daarin aan dat hun methoden zijn ontstaan en ontwikkeld vanuit een praktische benadering: een behoefte werd geconstateerd bij scholen en door veelvuldig testen en uitproberen van lessen, ontstond de methode. De methoden houden zich alle vast aan de kerndoelen, maar zijn vervolgens uiteenlopend in de keuzes van doelen en onderwijsinhoud. Ondersteuning bij de implementatie van methoden is voor de meeste ontwikkelaars

Afbeelding 2

een pijnpunt. *“Bij de SLO is implementatie een zwak punt. SLO ontwikkelt, maar daarna is er geen geld meer.”* (Basisdocument). De ontwikkelaars geven tot slot aan dat een methode vooral flexibel moet zijn, de visie van de auteur helder geformuleerd en consistent moet zijn met de inhoud. De vakspecialisten benoemen dat een methode vooral moet leiden tot een succeservaring bij kinderen en dat die methode ook daadwerkelijk gebruikt moet worden. Gezien de verschillen tussen de gebruikers (groepsleerkrachten en vakleerkrachten) zouden de vakspecialisten een soort van gelaagdheid in de methode terug willen zien. *“Er zou een gelaagdheid in moeten zitten; een light, zeer uitgebreid in details geschreven, versus een full versie, waarbij er meer vragen gesteld worden. De light versie bevat antwoorden en de full versie bevat vragen.”* (Haagse ALO). Tot slot is voor de vakspecialisten het bijhouden van de progressie van kinderen een belangrijke succesfactor voor een methode.

Na deze interviews is de eerste versie van de kwaliteitscriteria uitgebreid met twee criteria, waardoor de lijst uitkwam op een totaal van 31 criteria. In de laatste fasen van de Delphi-methode, waarin per mail de bijgestelde lijst is rondgestuurd, zijn geen opmerkingen meer gekomen. De gehele lijst met kwaliteitscriteria is te zien in afbeelding 2 (afbeelding 2); enkele belangrijke wijzigingen n.a.v. de oorspronkelijke lijst worden hieronder aangegeven. In de eerste hoofdgroep is het criterium ‘dynamiek’ toegevoegd, waarin gekeken wordt in hoeverre een methode omschrijft hoe het zich blijft ontwikkelen. Vervolgens is het criterium ‘implementatie’ toegevoegd, omdat zowel vakspecialisten als de ontwikkelaars aangeven het implementeren van een methode een belangrijk kwaliteitsaspect te vinden. Bij de hoofdgroep ‘inhoudelijke kenmerken’ zijn de meeste aanpassingen gedaan. Het belangrijkste criterium, dat toegevoegd is, is ‘theoretische fundering’. Een methode zou namelijk een duidelijk en makkelijk te begrijpen omschreven visie op maatschappij, mensen, (motorisch) leren en bewegingsonderwijs moeten bevatten. In de laatste hoofdgroep ‘instructiekenmerken’ zijn criteria als ‘gelaagdheid’ en ‘activering’ toegevoegd.

Deze meetlat is tot slot langs de BIOS-methode gehouden; de belangrijkste resultaten hiervan zijn dat de BIOS-methode goed scoort op ‘esthetisch aspect’, omdat de lesmappen per school op maat worden gemaakt. Ook scoort de methode goed op implementatie en dan met name op criterium ‘organisatie’, vanwege het feit dat de GSF door middel van een bewegingsconsulent veel aandacht en tijd besteedt aan de implementatie. De methode scoort slecht op de inhoudelijke kenmerken, omdat er geen documentatie is over de theoretische fundering en de consistentie tussen visie en inhoud.

Discussie

Het is opvallend dat de BIOS-methode nog veel gebruikt wordt, maar tegelijk ook dat er weinig draagvlak bij scholen is om in de toekomst de methode te blijven gebruiken. De methode is weinig vernieuwend en bij de GSF wordt niet graag aangeklopt bij een update van de methode. Gezien de lage waardering op de inhoud door middel van de meetlat en de hoge waardering van de begeleiding bij de implementatie is dan ook het advies aan de GSF om de doorontwikkeling van de BIOS-methode te stoppen en als implementator van overige methoden te gaan fungeren. Een methode ontwikkelen, wat ook blijkt uit de interviews, is een intensief en specialistisch proces, net als dat geldt voor het implementeren van methoden. Schoenmaker, blijf bij je leest! >>

Contact:

bvangastel@gmail.com en frank.jacobs@hhs.nl

1. Kenmerken van de methode	Beschrijving	Beoordeling
Auteur(s)	Wie is/zijn de auteur(s)?	
Kosten	Wat zijn de totale kosten van de aanschaf van de methode (alle (deel)producten en eventuele implementatie)?	
Editie	Betreft het een try-out, een 1e druk of een latere uitgave?	
Oplage	Wat is de oplage van de methode?	
Publicatiedatum	Wanneer is het gepubliceerd?	
Uitgever	Wie is de uitgever?	
Verkoopprocedures	Hoe is de methode aan te schaffen?	
Dynamiek	In hoeverre is omschreven hoe de methode zich blijft ontwikkelen?	
Beginsituatie	Welke voorkennis en andere condities die nodig zijn om met de methode aan de slag te kunnen gaan, zijn nodig?	
Implementatie	Wordt er training of scholing aangeboden? Zo ja, ga naar 1.a Zo nee, ga naar 2	

1.a. Kenmerken van de implementatie	Beschrijving	Beoordeling
Implementator(en)	Wie verzorgt / verzorgen de implementatie van de methode? (Denk hierbij aan: vanuit welke organisatie, welke opleidingsachtergrond(en))	
Omvang	Wat is de omvang van de implementatie? (Denk hierbij aan: aantal bijeenkomsten, lengte bijeenkomsten)	
Organisatie	Hoe wordt de implementatie georganiseerd? (Denk hierbij aan: presentatie methode, voorbeeldlessen met of zonder einddoelgroep (leerlingen), coaching in de lespraktijk)	

2. Kenmerken van de materialen	Beschrijving	Beoordeling
Esthetisch aspect	Hoe ziet het materiaal eruit? Verzorgd? Aantrekkelijk? Uitnodigend? Gericht op de doelgroep (school)?	
Omvang	Hoeveel materialen behelst de methode (mappen, cd's, dvd's, digitale media)?	
Media	Welke media worden gebruikt bij de materialen?	
Kwaliteit	Wat is de kwaliteit van het gebruikte materiaal?	

3. Inhoudelijke kenmerken van de methode	Beschrijving	Beoordeling
Theoretische fundering	Is in de methode een visie op maatschappij, mensen, (motorisch) leren en bewegingsonderwijs beschreven?	
Bewegcultuur	In hoeverre past de methode bij de Nederlandse bewegcultuur?	
Consistentie	1: Past de methode bij de kerndoelen? 2: In hoeverre zijn de verschillende visies consistent met de inhoud? 3: In hoeverre is de vertaling van visie naar inhoud beschreven?	
Doelen	Zijn er leerdoelen (tussen- en eind) geformuleerd?	
Omvang	Hoeveel lessen zijn gekoppeld aan welke kerndoelen?	
Reikwijdte	Voor welke (leeftijd)groepen is de methode geschreven?	

4. Instructie-kenmerken	Beschrijving	Beoordeling
Evaluatiekenmerken	Bevat de methode evaluatie- en/of volg instrumenten?	
Begrijpelijkheid	Is de methode duidelijk voor de gekozen doelgroep?	
Individualisering	Op welke manier wordt er in de methode rekening gehouden of de methode per leerkracht en per school te gebruiken is?	
Activering	Worden de gebruikers van de methode geactiveerd om zelf betrokken te zijn bij de inhoud?	
Gelaagdheid	In welke mate bevat de methode een gelaagdheid met betrekking tot gebruikers (groepsleerkrachten en vakleerkrachten)?	
Effectiviteit	1: Welke informatie is er bekend over de effectiviteit van de methode? 2: Welke informatie is er bekend over klanttevredenheid?	
Instructiepatroon	Welke didactische werkvormen worden in de methode gebruikt?	
Advies implementatie	Welk advies geeft de auteur over de implementatie van de lessen en activiteiten?	

Het gebruik van de meetlat met de kwaliteitscriteria, wat door middel van de Delphi-methode is ontwikkeld in deze studie, dient wel enkele kritische aantekeningen te krijgen. Het kader kan gebruikt worden als meetlat om methoden te 'meten'. Dit veronderstelt dat het een zo objectief mogelijk meetinstrument is. Echter, het is opvallend dat er in de laatste fase van de Delphi-methode geen verdere opmerkingen zijn gekomen op de kwaliteitscriteria vanuit de experts. Gezien de hoge mate van kleurigheid in dit onderwerp, zou het logischer zijn geweest dat iedereen zijn mening wel zou willen geven. Dit is dus niet gebeurd, wellicht doordat er tussen de interviews en het mailen van een hernieuwde versie een relatief lange tijd (drie maanden) heeft gezeten. Een andere kanttekening is dat het onderzoek naar het onderwerp (de kwaliteit van het bewegingsonderwijs), zoals ook terugkomt in verschillende publicaties, nog in de kinderschoenen staat (Lucassen et al., 2011; Stegeman & De Knop, 2007). Het begrip kwaliteit bevat altijd het spanningsveld tussen subjectiviteit en objectiviteit. Het ontwikkelde analysekader moet dan ook niet gezien worden als eindstation, maar meer als een eerste start in het onderzoek naar de kwaliteit van methoden en bewegingsonderwijs. Op dit gebied zullen vervolgonderzoeken moeten komen, die meer de diepte en de breedte ingaan om het kader uiteindelijk nog objectiever te maken. De eerste hoofdgroep (kenmerken van de methode) van het huidige kader bevat bijvoorbeeld nog te weinig objectieve criteria (wat zegt de editie over de kwaliteit?). Meer en beter evaluatieonderzoek van de huidige methoden zou een goede eerste stap naar een hoger objectief gehalte kunnen zijn in dit complexe onderwerp, wat blijkbaar moeilijk meetbaar is.

Bart van Gastel is bewegingsconsulent bij de Gelderse Sport Federatie en is docent bij HAN Sport en Bewegen (opleidingen ALO en SBE). Frank Jacobs is docent/onderzoeker op de Haagse Hogeschool en docent in de Master of Sports.

Referenties

- Akker, J. van den, & Kuiper, W. (2007). Research on models for instructional design. In J. pector, M. Merrill, J. Van Merriënboer, & M. Driscoll, *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 739-748). New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lowyck, J., & Verloop, N. (1995). *Onderwijskunde*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Lucassen, J., Wisse, E., Smits, F., Beth, J., & Werff, H. van der (2011). *Sport, bewegen en onderwijs: Kansen voor de toekomst*. 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Mooij, C., Berkel, M. van, & Hazelebach, C. (2004). *Basisdocument Bewegingsonderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Stegeman, H. (2007). *Naar beter bewegingsonderwijs: over de kwaliteit van sport en bewegen op school*. Nieuwegein / 's Hertogenbosch: Arko Sports Media / W.J.H. Mulier Instituut.
- Stegeman, H., & Knop, P. de (2007). Onderzoek naar de kwaliteit van LO: Inleiding. In H. Stegeman, *Naar beter bewegingsonderwijs: over de kwaliteit van sport en bewegen op school* (pp. 11-21). 's Hertogenbosch / Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut / Arko Sports Media.
- Thomas, J., Nelson, J., & Silverman, S. (2005). *Research Methods in Physical Activity*. Champaign IL: Human Kinetics.
- Weerden, J. van, Schoot, F. van der, & Hemker, B. (2008). *Balans van het bewegingsonderwijs aan het einde van de basisschool: Uitkomsten van de derde peiling in 2006*. Arnhem: CITO. ◀